

کانون مهدویت
دانشگاه فرهنگیان شهید مطهری شیراز

دانشگاه فرهنگیان

فصلنامه فرهنگی اجتماعی مسیر موعود

فصلنامه فرهنگی اجتماعی مسیر موعود
دانشگاه فرهنگیان مرکز شهید مطهری شیراز

شماره دوم، اسفند ۱۴۰۴ + پادپخش صوتی

در این شماره می خوانیم:

معرفت افزایی نسبت به امام

منجی در آیین ها، ادیان و کتب آسمانی

امام حاضر غایب؛ از شناخت تا انتظار

گفتارهایی در امام شناسی

استاد محمدتقی یارمحمدیان

استاد رشته امام‌شناسی، عضو انجمن علمی امامت حوزه

امیر محمد حسینی نسب

دانش پژوه سطح ۴ رشته کلام اسلامی با گرایش امام‌شناسی

منابع علم امام؛ بشری یا فرابشری؟

تبیین دلایل عقلی و نقلی بر الهی بودن سرچشمه‌های دانش امامان معصوم (ع)

می‌یابند و معمولا از نشان دادن واقعیت امور ناتوانند. تاریخ رشته‌های گوناگون علمی ثابت کرده که پس از مدتی اشکالات و خطاهای هر نظریه، برملا می‌شود و نقدهای گوناگونی بر آن وارد می‌گردد. **ثانیا** مشاهده می‌کنیم که در هر موضوع، میان متخصصان آن رشته اختلاف نظرهای فراوانی وجود دارد. **ثالثا** محال است که یک انسان در مدت کوتاهی در همه رشته‌های علمی از طریق دریافت علم از منابع عادی صاحب نظر گردد و نظریه‌اش فصل الخطاب گردد؛ تخصص در همه رشته‌های علوم عمر نوح می‌طلبد. از این رو با توجه به پهنه وسیع مسئولیت‌های فراوان امام برای برطرف کردن خطاها و اختلافات بشری و هدایت انسان‌ها در دو حوزه دین و اداره جامعه و جهان، محال است امام از طریق این منابع، بر ایفای مسئولیت‌های خویش فائق آید.

امام منصوب شده است تا خطا و اختلاف صاحب نظران را مرتفع سازد نه آنکه خود در گرداب اختلافات آنان گرفتار آید. از سویی ائمه اطهار معمولا در سنین طفولیت یا جوانی عهده‌دار مسئولیت خطیر امامت شده‌اند؛ پذیرفتنی نیست که امام به جامعه بگوید: «صبر کنید تا من سالیانی دراز کسب علم کنم؛ آنگاه عهده‌دار امامت شوم!» تاریخ گواه است که ائمه اطهار از همان سنین کودکی، بر علوم بیکران تسلط و اشراف کامل داشته‌اند و اساسا امامان شیعه مدت کوتاهی عمر نموده‌اند؛ چگونه امام با این سن و سال، فرصت کسب علوم گوناگون از این منابع را دارد؟! درثانی چنانچه امامان نزد استادی یا در مدرسه و دانشگاهی کسب دانش نموده بودند، مانند سایر دانشمندان، نام استادان و محل تحصیل آنان در تاریخ ثبت شده بود. از سوی دیگر سنخ برخی از مسئولیت‌های امام به گونه‌ای است که علوم لازم برای آن‌ها، اساسا در منابع مرسوم بشری یافت

در فرهنگ شیعه، امامت امتداد نبوت است و امام عهده‌دار همه مسئولیت‌های پیامبر غیر از نبوت است. از همین روست که امام همانند پیامبر اکرم برخوردار از ویژگی‌ها و صفات منحصر به فرد، مانند علم الهی و عصمت است. در این میان، **علم ویژه**، نقش کلیدی در مسئولیت‌های امام ایفا می‌کند. علم امام دارای ابعاد و زوایای وسیعی است که از مهم‌ترین آنها «**منابع علم امام**» است. منظور از «منابع علم امام» **سرچشمه و محلی است که امام علوم خویش را از آن دریافت می‌کند.** از مهمترین ویژگی‌های این منابع، الهی بودن و خطاناپذیری آنهاست. پرسش اساسی در این زمینه آن است که آیا امام نیز مانند سایر دانشمندان، علم مورد نیاز خود را از کتابها، استادان و یا کلاس درس و دانشگاه فرا می‌گیرد یا آنکه خیرا! امام منابع متفاوتی دارد؟ در نوشتار پیش رو، به صورت گذرا پاسخ به این پرسش، پیش روی شما خواننده عزیز قرار خواهد گرفت.

همه عالمان شیعه بر این باورند که علم امام مانند سایر دانشمندان، منابع عادی ندارد و امام علم خود را از طریق منابع خطاپذیر بشری کسب نمی‌کند؛ بلکه علم لازم را از منابع فرابشری، از خداوند متعال دریافت می‌کند. باید گفت از لحاظ عقلی **منبع علم امام از دو حالت بشری یا فرابشری خارج نیست** و چون فرض نخست صحیح نیست، تنها صورت دوم درباره منابع علم امام درست است. **اما چرا فرض نخست درباره امام باطل است؟** در پاسخ می‌گوییم منابع عادی اینچنین تصور می‌شوند که امام علم خویش را از استادان هر رشته علمی یا خبرگان هر حرفه و صنعتی بیاموزد، یا از مطالعه کتاب‌هایی که در هر موضوع نگاشته شده علم مورد نیاز را برگیرد، یا سالیان متمادی در آزمایشگاه وقت خود را صرف اکتشاف حقیقت کند و از راه تجربه، علمی را کسب نماید. این نوع منابع **اولا** دچار خطا هستند و غالبا از روی حدس و گمان انعکاس

نمی‌شود. علم به حکم الله واقعی آنچنان که نیست و امام سینه به سینه با روشی خارق العاده خداوند تشریح فرموده، هدایت اشخاص به علوم را از امام پیشین دریافت می‌کند.

صورت فردی، علم به بداهای خداوند، علم به امور **دسته دوم منابع غیر وراثتی هستند که** خداوند پنهانی، علم به زبان حیوانات و موجوداتی مانند جن، این منابع را در اختیار امام گذاشته تا علوم لازم را و علم به مقدرات خداوند درباره جهان هستی و از آن برگیرد. لوح محفوظ که حاوی علم به احکام و وظایفی که خداوند در طول سال، درباره اجرای اراده الله واقعی و علم به تمامی امورات حتمی الوقوع الهی و مدیریت جهان بر عهده امام قرار می‌دهد، و تغییر ناپذیر عالم است^۴ و لوح محو و اثبات که این‌ها همگی از علوم محسوب می‌شوند که حاوی علوم مربوط به امور تغییرپذیر عالم است و اساسا منابع علمی متداول بشری، درباره آنها حرفی عمود نور که امام، اعمال تمام بندگان را در آن نظاره می‌کند^۵؛ همچنين روح القدس و عرش خداوند؛ این

قرآن کریم^۱ و احادیث^۲ نیز علوم بشری را از پیامبران و انسانهای برگزیده نفی کرده و آنان را از

ابتدای طفولیت و جوانی متصل به وحی و الهام الهی می‌داند. در نتیجه باید گفت امکان ندارد که امام علوم خود را از منابع متداول عادی برگیرد و ضرورت دارد تا خداوند متعال علوم لازم را از منابع فرابشری به امام ارزانی دارد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن بابویه شیخ صدوق، محمد بن علی، الأمالی جلد یک، کتابچی - تهران، چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.
۳. شبیر، عبدالله، حق الیقین فی معرفه اصول الدین، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۱۸ ه ق.
۴. صفار، محمدبن حسن، بصائر الدرجات، مصحح محسن کوچه باغی، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، قم، ۱۴۰۴ ه ق. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی (ط - الاسلامیه)، مصحح غفاری علی اکبر، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۳ ش

منابع فرابشری علم امام به دو دسته کلی:

وراثتی و غیروراثتی قابل تقسیم هستند.

آن دسته از علوم که در قالب اشیاء علمی و کتاب‌های سلسله حجت‌های پیشین خداوند، اعم از پیامبران و جانشینان آنان و پیامبر اکرم و امامان و حضرت زهرا سلام الله علیها و انسان‌های برگزیده،

از راه وراثت به امام رسیده است، **منابع وراثتی** شمرده می‌شوند. کتاب‌های آسمانی واقعی و بدون تحریف پیامبران مانند تورات، انجیل، زبور، و صحف ابراهیم و نیز «مصحف فاطمه» که پیرامون رخداد‌های جهان تا قیامت و علوم بی‌کران دیگر است، «کتاب علی» محتوی احکام واقعی خداوند، قرآن مکتوب به دست امیرالمومنین علیه السلام، چندین کتاب با نام «مصحف». چند کتاب با نام «جفر» حاوی علوم بی‌شمار، کتابی با نام «جامعه» که حاوی همه چیزهایی است که مردم تا قیامت بدان‌ها احتیاج دارند، کتابی با نام «تاموس» که دربردارنده اسامی شیعیان است، این نوشته‌ها همگی در دسته منابع وراثتی طبقه‌بندی می‌شوند.^۳ نوعی منبع وراثتی نیز هست که به صورت اشیاء مکتوب

۱. مانند سوره عنکبوت/۴۸، سوره بقره/۳۱، سوره کوف/۶۵، سوره یوسف/۶۸، سوره انبیا/۸۰، سوره قهص/۱۴۱، سوره مریم/۱۲، سوره ص/۲۰ و آیات دیگر.
۲. اصول کافی ج ۱ ص ۱۷۲؛ ابن بابویه شیخ صدوق، محمد بن علی، الأمالی، ۳۱۶، ۳۱۷.
۳. صفار، بصائر الدرجات، ۳۵، ۱۵۰ تا ۱۶۱، ۱۷۰ تا ۱۷۳؛ کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۲۳۸.
۴. شبیر، عبدالله، حق الیقین، ۱۱۲/۱.
۵. صفار، بصائر الدرجات، ۳۳۷.
۶. صفار، بصائر الدرجات، ۴۵۱ تا ۴۵۵؛ کلینی، اصول کافی، ج ۱، ۱۲۹، ۱۳۰ و ۲۵۴.